

Francisco Dubert García (1999): *Aspectos do galego de Santiago de Compostela*. Anexo 44 de *Verba*. Santiago de Compostela: Universidade. 249 p.

A investigación universitaria sobre a lingua galega tivo unha marcada inclinación, sobre todo nos seus primeiros tempos, cara á dialectoloxía. Esta orientación obedecía ás circunstancias históricas: eran os traballos que se necesitaban para describi-la lingua falada e, a partir de aí, elaborar instrumentos lingüísticos (vocabularios, métodos, gramáticas, dicionarios...) que contribúisen á normalización social do galego. Nese pulo producíronse moitas memorias de licenciatura e varias teses de doutoramento; eran as coñecidas coloquialmente entre os lingüistas como “teses de fala”, e que comprendían xeralmente unha descrición máis ou menos detallada da compoñente fónica (cunha parte de fonética histórica) e da morfoloxía nominal e verbal. Sirvan como exemplos dúas das máis ricas en informacións lingüísticas, a de Santamarina (1973) e Porto Dapena (presentada en 1971, publicada en 1977).

Pasada a década dos anos 70, a lingüística galega diversificouse, para atender novas necesidades. Os principais aspectos da variación local estaban recollidos no *Atlas Lingüístico Galego*, que se empezou a publicar máis tarde (Instituto da Lingua Galega 1990-1995), polo que se foron deixando de producir estudos baseados no galego falado, fóra dalgún traballo específico ou dalgunha memoria de licenciatura. A única “tese de fala” presentada despois dos primeiros anos 80 (Regueira 1989) mantén aínda no fundamental a estrutura dos modelos anteriores, pero xa presenta un contido diferente porque estaba destinada a completa-la descrición gramatical do galego. A partir deses anos foise estendendo a impresión inxustificada de que a dialectoloxía da lingua galega é unha vea esgotada. Pero o feito de que existan estudos dialectolóxicos de excelente calidade non quere dicir que non se poidan (e deban) producir traballos innovadores neste eido. Unha proba é o libro de Dubert García que estamos a comentar.

Aspectos do galego de Santiago de Compostela é unha versión algo retocada da tese de doutoramento do autor, presentada en 1998 na Universidade de Santiago de Compostela. Despois dunha introducción (sección A, pp. 15-27), que comprende unha pequena descrición do marco histórico e social da área estudiada e unha breve exposición dos presupostos teóricos e da metodoloxía utilizada, o traballo divídese en dúas grandes partes: o “Sistema fonolóxico” (sección B, pp. 29-77) e “Morfoloxía e sintaxe” (sección C, pp. 79-233), para rematar cunhas “Conclusións” (sección D, pp. 235-241) e coa bibliografía. A sección C, a máis extensa, está dividida segundo as clases de palabras tradicionais, e atende fundamentalmente a cuestións de morfoloxía.

Pola información lingüística contida, polo método de recollida e tratamento dos materiais lingüísticos e pola súa estrutura, este traballo preséntase como unha continuación das “teses de fala” aludidas máis arriba. Segundo o autor, “este traballo ten, ante todo, un interese descritivo, e a este interese subordinanse tódolos outros recursos teóricos que empreguemos” (p. 16). Os dous obxectivos principais son: “enriquecer o extenso coñecemento que xa posuímos da variación dialectal do galego” e tamén “abrir novos camiños nos modos de descrición da variación dialectal do galego” (p. 16). Ambos se ven satisfeitos sobradamente. Por unha parte, o lector interesado encontrará detalladas descrições do comportamento fónico e morfolóxico dos falantes santiagueses. E por outra, incorpora elementos novos relevantes.

Nas “teses de fala” anteriores, seguindo os procedementos da dialectoloxía tradicional, buscábase a información dos falantes máis “puros” ou enxebres, menos contaminados polas influencias exteriores e pola cultura urbana moderna. Por esa razón seleccionábanse informantes de certa idade, cun nivel de escolarización reducido e que naceran e viviran toda ou case toda a súa vida no lugar. Este perfil conviña de maneira moi especial ós dialectólogos galegos, que procuraban materiais lingüísticos que tivesen a menor influencia posible do español. Isto respondía, daquela, ás necesidades do momento, de acordo co criterio purista que preside a codificación do estándar galego. Daquela, os espazos urbanos, máis ou menos castellanizados, non interesaban de maneira especial ó lingüista. A realidade lingüística que se describía aparecía así máis homoxénea, atendendo á capa de poboación que presentaba unha maior enxebreza, pero en pago resultaba simplificada, xa que se eliminaba a variación social, etaria ou de tipo de hábitat.

Xustamente neste aspecto é onde encontramos unha das innovacións máis suxestivas deste traballo. Francisco Dubert escolle informantes con idades comprendidas entre os 16 e os 82 anos, con diferentes graos de instrución escolar (desde informantes analfabetos ata outros con estudos universitarios) e, sobre todo, inclúe un número importante de falantes do medio urbano. Este abano de informantes permítelle efectuar numerosas e interesantes observacións sobre a variación lingüística entre os ámbitos rural e urbano e entre os diferentes grupos etarios, enriquecendo a descrición lingüística con observacións sobre a asociación de certos trazos con determinados grupos sociais, como as *aspiracións* (p. 73), a labialización das vocais átonas (p. 40), a paragoxe e a epéntese (p. 41), os plurais do tipo *animais* (p. 95-96), a terminación *-dade* (p. 103), a forma do artigo *-lo(s)*, *-la(s)* (p. 108-109), certas colocacións do pronome persoal átono (p. 162), a variante preposicional *para* (p. 229-230), etc. Ó longo de todo o libro pode rastrexarse tamén a influencia, xa notable, do modelo estándar do galego sobre o repertorio lingüístico de certos grupos urbanos.

Tal vez un dos poucos reproches que lle poidamos facer a este traballo sexa o de tratar de maneira relativamente marxinal este tipo de datos. O autor dálle preferencia á variación diatópica e á descrición das diferentes variantes encontradas, manténdose nunha liña máis achegada ós traballos previos sobre o galego doutras comarcas. Aínda así, apunta numerosas informacións que fan

desexar un traballo de dialectoloxía social no concello de Santiago de Compostela.

Fronte ás descrições da fala viva realizadas anteriormente, nas que predomina unha concepción estruturalista clásica da lingua, Dubert presenta unha descrição do sistema lingüístico realizada desde perspectiva xerativa, que o autor se esforza en conciliar coas ideas e os procedementos desenvolvidos pola dialectoloxía e a sociolingüística variacionista (coma os mostrados en Chambers e Trudgill 1980). Mais conxugar ambas perspectivas non resulta doado, xa que a gramática xerativa e os estudos sobre a variación obedecen a obxectivos diferentes e a achegamentos ó feito lingüístico realizados desde presupostos non coincidentes. Non se dispón dun modelo teórico e dun aparello expresivo capaz de explicar asemade ambos aspectos do funcionamento do(s) código(s) lingüístico(s) na comunicación na sociedade. Dubert trata de establecer unha ponte, partindo “de que cada individuo ten interiorizada unha gramática, e esa gramática contén formas en variación; polo tanto, e desde un punto de vista absolutamente sincrónico, non se dan interferencias entre linguas funcionais, senón uso de distintas posibilidades que a gramática lle ofrece ó falante” (p. 19). A partir de aí establece regras que permiten deriva-las variantes observadas a partir de bases abstractas unitarias para cada falante, coma a que deriva opcionalmente os segmentos /s/ e /T/ a partir dun /T/ subxacente (p. 64), ou a que considera as formas *ermán* e *ermano* como variantes dunha mesma variable morfolóxica (p. 91), entre outras varias. Ó meu modo de ver, o presuposto dunha única gramática a disposición de cada falante está insuficientemente xustificado, e por outro lado conduce a ter que establecer numerosas regras arbitrarias que configuran unha gramática moi pouco restricta.

Non obstante, estes aspectos non impiden o aproveitamento desta detallada e completa descrição da variación diatópica e das moi suxestivas informacións sobre a variación social e etaria da lingua galega no concello de Santiago de Compostela, que pode ser unha das áreas xeográficas en que estas variacións son máis ricas e complexas no momento actual.

Referencias bibliográficas

- Chambers, J. K. / Trudgill, Peter (1980): *Dialectology*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Instituto da Lingua Galega (1990-1995): *Atlas Lingüístico Galego*. Vol. 1: *Morfoloxía Verbal* (2 tomos); vol. 2: *Morfoloxía non verbal*. A Coruña: Fundación Pedro Barrié de la Maza “Conde de Fenosa”, 1990 (I), 1995 (II).
- Porto Dapena, José Álvaro (1971): *El gallego de la comarca de Ferrol*. 2 vols. Tese de Doutoramento. Univ. Complutense, Madrid. Vol. 1 publicado como *El gallego hablado en la comarca ferrolana*. Anexo 9 de *Verba*. Santiago de Compostela, 1977.
- Regueira Fernández, Xosé Luís (1989): *A fala do Norte da Terra Cha. Estudio descriptivo*. 2 vols. Tese de Doutoramento. Univ. de Santiago de Com-

postela. Reprod.: Microficha. Santiago de Compostela: Universidade, 1989.

Santamarina Fernández, Antonio (1973): *El habla del Valle del Suarna*. Tese de Doutoramento. Univ. de Santiago de Compostela.

X. L. REGUEIRA